

شگفتی آفرینی در روابط بین المللی

سید محمد کاظم سجادیور

تحلیلگر مسائل بین الملل

شگفتی و عدم اطمینان، پوسته بخشی جداناپذیر از زندگی بشری در تمامی سطوح بوده است. در بین سطوح مختلف، البته سطح بین المللی، بسیار حائز اهمیت است. در سطح بین المللی، شگفتی و عدم اطمینان پدیده‌ای در خور توجه بوده و هیچگاه، جهان سیاست بین المللی، بی شگفتی نبوده است. اما هیچگاه، چون امروز، روابط بین المللی، با پدیده شگفتی و عدم اطمینان روبه‌رو نبوده است. بیش از سه دهه است که جهان، با شگفتی‌ها و عدم اطمینان‌های جدی، ساختاری، نقطه عطف آفرینی بسیاری روبه‌روست. از فرو ریختن دیوار برلین در ۱۹۸۸ (۱۳۶۷ شمسی)، تا فرو ریختن نظام‌های سیاسی در دنیای غرب در سال‌های اخیر در خاورمیانه و برآمدن ترامپ در دور دوم ریاست جمهوری و چرخش‌های مهم او در روابط بین المللی، واز سقوط بازارهای مالی دنیا در ۲۰۰۸ (۱۳۸۷) تا بیماری همه‌گیر کرونا ۲۰۱۹ (۱۳۹۸) و جنگ اوکراین در ۲۰۲۲ (۱۴۰۱) و وقایع اکتبر ۲۰۲۲ (۱۴۰۲)، شگفتی در پی شگفتی، دست‌اندرکاران حوزه سیاست خارجی و پژوهشگران را با این پرسش روبه‌رو کرده است که چگونه می‌توان پدیده شگفتی و عدم اطمینان را مورد بررسی قرار داد؟ هرچند که در میان انبوه ادبیات تولید شده در پاسخ به این سؤال، جواب‌های قاطعی وجود ندارد ولی حداقل سه بحث مهم، قابل طرح و دقت است: «واقعیت وروانی شگفتی‌ها و عدم اطمینان‌ها در روابط بین المللی»، «علت یایی عدم اطمینان‌ها در مناسبات بین المللی»، و «مدیریت عدم اطمینان‌ها در کنش و واکنش‌های جهانی.» شایان ذکر است که این عدم اطمینان به شرایط است که شگفتی آفرین می‌شود و رخدادی به وقوع می‌پیوندد که انتظار آن نمی‌رفت. به عبارت دیگر عادت به آنچه هست و دگرگونی عمدتاً ناگهانی در آن، عدم اطمینان‌آور شگفتی آفرین است. در خصوص واقعیت‌شناسی عدم اطمینان‌ها در روابط بین المللی باید گفت که گسترده عدم اطمینان در روابط بین المللی در دوران معاصر خود، پدیده‌ای شگفت‌انگیز است. دو تن از پژوهشگران روابط بین المللی به نام‌های آناستاسیا شسترنینو و میریام ماتوجا، در پژوهشی که با همکاری چندین استاد در روابط بین الملل با عنوان «عدم اطمینان در روابط بین المللی» به چاپ رسانده‌اند، پدیده عدم اطمینان در سطح جهانی را در چهار سپهر دسته‌بندی کرده‌اند: «عدم اطمینان درسیاست بین المللی وتأثیر آن بر مردمان عادی در گوشه و کنار جهان»، «عدم اطمینان در سیاست بین المللی و واکنش دولت‌ها»، «عدم اطمینان در روابط بین الملل و تأثیر آن در موضوعاتی چون قانون و سیاست‌گذاری» و «سطوح بین المللی عدم اطمینان‌ها». این چهار سپهر نشان می‌دهد که اولاً عدم اطمینان بسیار گسترده است و از زندگی فردی تا زندگی بین المللی را در بر می‌گیرد و ثانیاً حوزه‌های گوناگون زندگی را در اختیار گرفته تا امنیت، متأثر از عدم اطمینان‌های ایجاد شده بین المللی است، و کمتر و گسترده‌تری عدم اطمینان‌ها، ریشه‌ها و علت‌های گوناگون دارد. هیچ پدیده‌ای در روابط بین المللی، بدون علت نیست، اما شناسایی علت‌ها و دلایل، نیز چندان ساده نیستند. اما چند دلیل در بین پژوهشگران روابط بین الملل مطرح شده است، یکی از آنها که بن‌مایه‌های نظری جدی برخوردار است، «عدم تطابق بین ساختارهای کهن و مناسبات نوین قدرت» است. بدین معنی که ماهیت قدرت، ابعاد قدرت و دارندگان قدرت در تمامی سطوح من جمله در سطح بین المللی، دستخوش تغییر و تحول شده‌اند، اما ساختارهای موجود، این دگرگونی‌ها را برنمی‌تابند و این عدم تعادل، به شگفتی انجامیده و عدم اطمینان به شرایط موجود را برجسته می‌کند. از فروپاشی شوروی گرفته تا تحولات خاورمیانه در دو سال گذشته، نابرابری در این دو پدیده یعنی برآمدن نیروهای جدید و مناسبات جدید در قدرت و ساختارهای ناکافی برای مدیریت آنها را به نمایش می‌گذارد. نیروهای جدیدی در سیاست‌های ملی، منطقه‌ای و بین المللی، در چند دهه گذشته، به مرور شکل گرفته و در مواردی به بالاترین سطح قدرت دست یافته‌اند. یکی از این نیروها، برآمدن راست جدید در درون بسیاری از کشورها است که به پدیده «راست بین الملل» در مقابل نیروی سنتی «چپ بین الملل» انجامیده است. در همین راستاست که ترامپ، به عنوان یک نیروی جدید مطرح می‌گردد و این خود در شگفتی آفرینی در روابط بین المللی، موضوعی درخور توجه است. آیا ترامپ یک شخص است و یا یک پدیده، بررسی جدی در شگفتی آفرینی‌های درونی و بین المللی ایالات متحده است. پاسخ آن است که ترامپ هم شخصیت است و هم پدیده. به عبارت دیگر او یک رئیس‌جمهور عادی نیست، بلکه پدیده‌ای را نمایندگی می‌کند که در داخل ایالات متحده آمریکا و برخی از کشورهای دیگر، پدیده‌ای اجتماعی و جدی است و لذا در علت‌یابی شگفتی آفرینی به هر دو باید نگاه کرد. نقش و شخصیت او در پندارها، گفتارها و کردارهای غیرمتعارف و شگفتی آفرینی بسیار قابل ملاحظه است. در دوره اول ریاست جمهوری ترامپ، دو پژوهشگر با نام‌های میشل بنتلیو آدم لرنر، مقاله‌ای در ۲۰۲۱، با عنوان «ترامپ و عدم اطمینان در روابط بین المللی» در مجله بررسی امور بین‌المللی کمبریج به چاپ رساندند که از دو جهت قابل توجه بود، یکی شناسایی پدیده عدم اطمینان در روابط بین المللی ناشی از رفتار ترامپ و دوم آنکه او را از نظر مقایسه با نظریه «مرد دیوانه» که به رفتار نیکسون در تشدید دیوانه‌وار جنگ ویتنام اطلاق می‌شود، مقایسه کردند. در هر صورت رفتار غیرمتعارف او، یکی از علل ایجاد شگفتی‌هاست که در دور دوم بیشتر و گسترده‌تر گردیده است. در مدیریت عدم اطمینان‌ها، کنشگران روابط بین المللی به شیوه‌های مختلفی رو آورده‌اند. به نظر می‌رسد در این شیوه شناسی، در مرحله اول بازنگری در چارچوب‌های سنتی تجزیه و تحلیل است که نیازمند بازبینی و دگرگونی می‌باشند و در عرصه عمل، کنشگران متعدد، با عایق‌بندی واستحکام‌های داخلی و منطقه‌ای، سعی دارند عدم اطمینان‌ها را کاهش داده و مدیریت کنند.

حسین هاشمی استاندار پیشین هرمزگان در گفت وگو با «آرمان ملی»:

علت اصلی انفجار بندرعباس

سهل انگاری بود

نقش عوامل خارجی را در انفجار بندرعباس نه تأیید می‌کنم نه تکذیب

مردم بندرعباس از مسئولان به دلیل کمبود تجهیزات گلایه دارند

شده است که ۲ نفر زن و ۸ نفر مرد هستند. در همین راستا مسعود پزشکیان رئیس‌جمهور ظهر یکشنبه وارد بندرعباس شد تا از نزدیک وضعیت حادثه را بررسی کرده و در صورت لزوم دستورات لازم را صادر کند. آنچه مشخص است این که نسبت منابع شیمیایی استفاده شده در کانتینرهای این بندر و عدم رعایت احتمالی برخی نکات ایمنی است؛ نکاتی که رعایت نکردن آن و عدم نظارت بر رعایت آن همواره حوادث تلخی را در کشور سبب شده است. «آرمان ملی» برای تحلیل و بررسی ابعاد این حادثه با حسین هاشمی تختی‌نژاد استاندار پیشین هرمزگان و نماینده مردم بندرعباس در مجلس دهم گفت‌وگو کرده که در ادامه می‌خوانید.

آرمان ملی- احسان انصاری: حوالی ظهر شنبه در حالی که ایران و آمریکا در عمان در حال مذاکره بودند انفجار مهیبی در بندرعباس رخ داد که مردم بندرعباس را با شوکی بزرگ مواجه کرد. براساس اخبار منتشر شده انفجار در انبار مواد شیمیایی دپو شده دلیل اصلی این انفجار بزرگ بوده که متأسفانه تاکنون ۲۵ کشته و بیش از ۱۰۰۰ نفر زخمی داشته است. مجتبی قهرمانی رئیس کل دادگستری استان هرمزگان در این باره بیان کرد: تاکنون ۴۰ جسد از درگذشتگان حادثه تحویل پزشکی قانونی استان شده است. جمع کشته‌شدگان حادثه تاکنون ۴۰ نفر است. دستورات قضائی برای تحویل اجساد به خانواده‌ها داده شده است. تاکنون اجساد ۱۰ نفر از آنها احراز هویت

دلیل اصلی انفجار بندرعباس چه بود و در لحظه وقوع حادثه چه اتفاقی در آن محل رخ داد؟

دلیل اصلی حادثه در حال بررسی است و پس از بررسی‌هایی که صورت خواهد گرفت در نهایت نتیجه اعلام خواهد شد. با این وجود به نظر می‌رسد این انفجار به دلیل سهل انگاری و رعایت نکردن نکات ایمنی به وجود آمده است. گویا مواد شیمیایی با قابلیت اشتعال را در محل‌های نگه‌داری می‌کرده‌اند که احتمال اشتعال آنها وجود داشته و به‌رغم هشدارهایی که در گذشته نیز داده شده اما توجهی نشده و این حادثه رخ داده است. نکته مهمی که در این زمینه وجود دارد این است که بندرعباس به عنوان یکی از مهم‌ترین و استراتژیک‌ترین بنادر کشور که در حدود ۶ درصد واردات و صادرات کشور از این بندر انجام می‌شود باید دارای تجهیزات و ایمنی خوبی باشد که در عمل در چنین وضعیتی قرار ندارد و با ضعف تجهیزات مواجه است. اگر تجهیزات لازم در بندرعباس وجود داشت در همان لحظات اولیه امکان مهار حادثه وجود داشت اما به دلیل کمبود تجهیزات این اتفاق رخ نداد و به همین دلیل آسیب‌های بیشتری به بندر شهید رجایی وارد شد. در لحظه وقوع حادثه نیز در ابتدا علائم آتش سوزی آشکار می‌شود و پس از آن است که انفجار بزرگ صورت می‌گیرد. واقعیت این است که دلیل اصلی این حادثه سهل انگاری و کمبود تجهیزات لازم برای مهار آتش بوده است.

پس از این حادثه شایعات زیادی درباره احتمال نقش عوامل خارجی در وقوع این حادثه مطرح شد. تا چه میزان این شایعات را صحیح می‌دانید؟

استنباط من این است که این اتفاق به دلیل سهل انگاری و عدم توجه به نکات ایمنی رخ داده است. با این وجود نقش عوامل خارجی را نه تأیید می‌کنم و نه تکذیب. پس از وقوع این حادثه گمانه‌زنی‌ها و شایعات زیادی مطرح شده است. به همین دلیل نیز مسئولان در حال بررسی دلیل اصلی حادثه هستند که تا مشخص شدن نتیجه بررسی‌ها نمی‌توان به صورت قطعی در این زمینه اظهار نظر کرد. با این وجود این نکته را باید در نظر گرفت که دشمن به دنبال ضربه زدن به کشور است و هر احتمالی درباره این حادثه وجود دارد.

نکته مهمی که در این زمینه وجود دارد این است که در شرایط کنونی ما در حال مذاکره با آمریکا هستیم و به همین دلیل نیز برخی تلاش می‌کنند این مذاکرات به نتیجه نرسد. اسرائیل همین رویکرد را دنبال می‌کند و مذاکرات ایران و آمریکا و احتمال به نتیجه رسیدن آن را به ضرر خود می‌دانند. به همین دلیل نمی‌توان به صورت کلی نقش عوامل خارجی را نادیده گرفت. البته تا زمانی که یک دلیل متقن برای نقش عوامل خارجی در این حادثه وجود نداشته باشد نمی‌توان دلیل اصلی آن را به عوامل خارجی نسبت داد.

ما در حال مذاکره با آمریکا هستیم و به همین دلیل برخی تلاش می‌کنند مذاکرات به نتیجه نرسد. اسرائیل همین رویکرد را دنبال می‌کند و احتمال به نتیجه رسیدن مذاکرات را به ضرر خود می‌دانند

لحظه وقوع حادثه چه اتفاقی در بندرعباس رخ داد؟ آیا اندادگران به موقع در محل حادثه حضور پیدا کردند؟

استاندار هرمزگان و مجموعه‌ای که تحت هدایت ایشان است خیلی زود خود را به محل حادثه رساندند و مدیریت بحران را به دست گرفتند. آنچه باعث شد ابعاد حادثه بیشتر شود کمبود و ضعف تجهیزات و امکانات بود. از سوی دیگر حضور نیروهای امدادی نیز به موقع بود مدیریت کلان بحران کشور نیز رویکرد خوبی نسبت به این حادثه داشتند. در واقع ما از نظر مدیریت بحران و نیروی انسانی با مشکلی مواجه نبوده‌ایم اما از نظر تجهیزات و امکانات در وضعیت خوبی قرار نداریم. این وضعیت در گذشته نیز در هرمزگان و بندرعباس وجود داشته و تنها مختص به مقطع کنونی نیست. بندرعباس به عنوان یکی از مهم‌ترین بنادر کشور و شاید مهم‌ترین بندر کشور نباید با چالش‌های تجهیزاتی و ایمنی مواجه باشد و این نکته‌ای است که دولت و تصمیم‌گیران جامعه باید به آن توجه کنند.

پس از انفجار و در ساعت‌های گذشته مردم بندرعباس در چه وضعیت روحی و روانی قرار دارند و آیا تمهیدات لازم برای آرامش آنها به خوبی صورت گرفته است؟

خوشبختانه مردم هرمزگان مردمی شریف و بزرگ هستند که همواره در لحظات حساس لازم در صحنه حاضر می‌شوند. در این اتفاق نیز چنین وضعیتی وجود داشت و مردم بندرعباس پس از این اتفاق به یاری آسیب دیدگان شتافتند و در ساعت‌های گذشته نیز از هیچ‌گونه کمکی دریغ نکردند. این نقطه مثبت این اتفاق تلخ بود. وضعیت به شکلی بود که

بندرعباس به عنوان یکی از مهم‌ترین بنادر کشور و شاید مهم‌ترین بندر کشور نباید با چالش‌های تجهیزاتی و ایمنی مواجه باشد و این نکته‌ای است که دولت و تصمیم‌گیران جامعه باید به آن توجه کنند

عبدالرضا فرجی‌راد:

اول باید به یک توافق موقت برسند تا بعداً

توافق دائمی باشد

به آژانس شدند و باید با مسئولان ارشد کشورهای خود مشورت کنند. آن‌ها خواسته‌هایی دارند که ممکن است غیرمنتظره باشد و ایران هم خواسته‌هایی دارد. بنابراین، این مذاکرات با چند ساعت گفت‌وگو به پایان رسید تا طرف‌ها بتوانند مشورت کنند. نکته مثبت دوره سوم با اینکه احتیاط زیادی به کار رفته است، این بود که زمان دوره بعدی مذاکرات مشخص شده و این نشان دهنده اراده کافی برای ادامه مذاکرات است. این دیپلمات پیشین وزارت امور خارجه در خصوص سابقه بدعهدی‌های آمریکایی‌ها و تضمینی که می‌توانند در مذاکرات پیش‌رو

تلنگر

رایزنی روی گسل‌های شکننده

واکنش به تفلای

شاهین‌های آمریکایی

ایالات متحده و ایران روز شنبه سومین دور از مذاکرات هسته‌ای خود را به پایان رساندند؛ مذاکراتی که به ادعای کارشناسان وارد مرحله‌ای دشوارتر شده است؛ چراکه رایزنی‌ها حول مباحث فنی است و واشنگتن در حال تعیین شرایط خود است و تهران بر خطوط قرمزش تأکید دارد. CNN مدعی شد؛ در همین راستا، عباس عراقچی، معاون وزیر امور خارجه ایران، گفت: «این بار مذاکرات بسیار جدی‌تر از دفعات قبل بود؛ گفت‌وگوهایی داشتیم که هم مفصل‌تر بود، هم تخصصی‌تر و هم فنی‌تر. گفت‌وگوهای کارشناسی خوب پیش رفت.» مارکو روبیو، وزیر امور خارجه آمریکا هم روز چهارشنبه مدعی شد که واشنگتن مخالف غنی‌سازی اورانیوم در داخل ایران است و ترجیح می‌دهد ایران سوخت هسته‌ای مورد نیاز برای برنامه انرژی غیرنظامی خود را وارد کند. این در حالی است که ایران بارها تأکید کرده است که حق غنی‌سازی اورانیوم برایش غیرقابل مذاکره است.

رایزنی در نقطه حساس

در ادامه این ادعا آمده است: هرچند ایران و آمریکا پیش از این گفت‌وگوها را مثبت ارزیابی کرده بودند؛ آن هم به‌رغم تهدیدات دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا مبنی بر اقدام نظامی ادعایی علیه تأسیسات هسته‌ای ایران در صورت عدم توافق. اما مذاکرات روز شنبه وارد بحث‌های حساس‌تری درباره جزئیات برنامه هسته‌ای ایران شد؛ جایی که اختلافات دو طرف همچنان عمیق است. عراقچی در این باره گفت: «هنوز هم در مسائل اصلی و در جزئیات اختلاف نظر وجود دارد. تا دور بعدی مذاکرات، دو طرف در پایتخت‌های خود گفت‌وگوهایی خواهند داشت تا ببینند چگونه می‌توان این اختلافات را کاهش داد.» بدر بن حمد البوسعیدی، وزیر امور خارجه عمان، هم اعلام کرد که مذاکرات هفته آینده ادامه خواهد یافت. در سال ۲۰۱۵، ایران و قدرت‌های جهانی از حمله آمریکا به توافقی هسته‌ای با عنوان برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) دست یافتند. بر اساس این توافق، ایران متعهد شد برنامه هسته‌ای خود را محدود کند و در مقابل، تحریم‌های اقتصادی علیه این کشور لغو شود. اما در سال ۲۰۱۸، ترامپ در دوره نخست ریاست جمهوری خود از برجام خارج شد. در واکنش، ایران سطح غنی‌سازی اورانیوم خود را ۶۰ درصد افزایش داد؛ ققی که به ۹۰ درصد، سطح لازم برای عبور از آستانه گریز هسته‌ای نزدیک‌تر است. بااین حال ایران همواره تأکید کرده که برنامه هسته‌ای‌اش صرفاً صلح‌آمیز است. ماه گذشته، ترامپ در نامه‌ای به ایران خواستار مذاکرات جدید درباره توافق هسته‌ای شد و به ادعای ناظران، به ایران مهلت دوماهه برای دستیابی به توافق جدید داد.

خطوط قرمز

ترامپ مدعی است که خواهان توافقی «قوی‌تر» از برجام ۲۰۱۵ است، اما مقامات آمریکایی طی ماه گذشته در اظهارات خود دچار تناقض شده‌اند. هنوز مشخص نیست که واشنگتن خواهان برچیدن ادعایی کامل برنامه هسته‌ای ایران - از جمله بخش غیرنظامی آن- است یا اینکه حاضر است برنامه‌ای غیرنظامی را بپذیرد به شرطی که ایران غنی‌سازی داخلی را کنار بگذارد. در ماه جاری، استیو ویتکاف، نماینده ترامپ در مذاکرات با ایران، ادعا کرد نیازی به غنی‌سازی اورانیوم فراتر از سطح مورد نیاز برای برنامه انرژی هسته‌ای نیست. با این حال، روز بعد در بیانیه‌ای در شبکه اجتماعی ایکس (X) ادعا کرد که هر توافق نهایی با ایران باید شامل «توقف و حذف برنامه غنی‌سازی و تسلیحاتی» باشد. در همین حال، بیت هگست، وزیر دفاع آمریکا، هم در مصاحبه‌ای مدعی شد که ایران می‌تواند برنامه غیرنظامی داشته باشد، اما باید سوخت هسته‌ای را وارد کند و مجاز به غنی‌سازی داخلی نیست. در همین راستا علی واعظ، مدیر پروژه ایران در گروه بین‌المللی بحران، در گفت‌وگویی با یکی اندرسون ادعا کرد: «سطح بی‌اعتمادی بالاست و زمان کم. بنابراین احتیاط در کنار خوش‌بینی لازم است.» روبیو همچنین مدعی است: «مسیر دستیابی به برنامه‌ای هسته‌ای غیرنظامی و صلح‌آمیز برای ایران وجود دارد، اما اگر بر غنی‌سازی اصرار کند، تنها کشوری خواهد بود که بدون داشتن برنامه تسلیحاتی، اورانیوم غنی می‌کند و این مشکل‌زاست.» با این حال، برخی کشورها مانند برزیل هم بدون داشتن برنامه تسلیحاتی، اورانیوم غنی می‌کنند.

همچنین کنسرسیوم اورنوک در آلمان و هلند فعالیت دارد و این کشورها سلاح هسته‌ای ندارند. در همین راستا، هفته گذشته، کریس رایت، وزیر انرژی آمریکا، در گفت‌وگویی در عربستان سعودی، از پیشرفت در مذاکرات برای امکان غنی‌سازی اورانیوم در خاک عربستان خبر داد.